

Waldemar Chrostowski

Nowy Testament a judaizm.
Materiały z V Sympozjum
Teologicznego "Kościół a Żydzi i
judaizm", Akademia Teologii
Katolickiej, Warszawa 18-19 V 1993

Collectanea Theologica 64/2, 5-10

1994

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

**NOWY TESTAMENT A JUDAIZM.
MATERIAŁY Z V SYMPOZJUM TEOLOGICZNEGO
„KOŚCIÓŁ A ŻYDZI I JUDAIZM”**

Akademia Teologii Katolickiej, Warszawa, 18-19 V 1993

Zapoczątkowane w 1989 r. systematyczne spotkania teologów chrześcijańskich różnych wyznań, przede wszystkim katolickich, z teologami żydowskimi stały się tradycją. Każde przyciąga znaczną liczbę uczestników zainteresowanych problematyką dialogu i stanowi ważne forum wymiany doświadczeń i myśli. Kolejne, V Sympozjum Teologiczne, zorganizowane przez Komisję Episkopatu Polski do Dialogu z Judaizmem i Wydział Teologiczny ATK, odbyło się w dniach 18 i 19 maja 1993 r. w gmachu ATK w Warszawie. Tym razem zwrócono uwagę na obopólne związki istniejące między Nowym Testamentem a judaizmem.

W centrum Nowego Testamentu znajduje się Jezus Chrystus. Problematyce żydowskości Jego osoby i misji było poświęcone poprzednie sympozjum (CT 63(1993)2, s. 5-100). Teraz chodziło o podjęcie innych dylematów i zagadnień, które wciąż pozostają niedoceniane i pomijane przez teologów z obydwu stron. Ze względu na pejoratywne skojarzenia i bolesne zaszłości, większość wyznawców Jezusa Chrystusa nadal woli odcinać się od wszelkich związków z judaizmem. Żydzi odpowiadają podobnie, czyli ignorancją, a nawet niechęcią i pogardą wobec Nowego Testamentu. Aby dialog i zbliżenie mogły posunąć się naprzód, trzeba uczynić wszystko, by przełamać ten stereotypowy i karykaturalny stan rzeczy.

Sympozjum otworzył ks. prof. Roman Bartnicki, dziekan Wydziału Teologicznego ATK, modlitwą Ps 37 w przekładzie R. Brandstaetera. W słowie wstępnym ks. prof. Jan Łach, rektor ATK, powiedział: „Organizowane dotychczas sesje odbyły się szerokim echem w Polsce i nie tylko w Polsce. Wspólne refleksje zostały uwiecznione w publikacjach, które dotarły do Rzymu, do Ameryki i do różnych ludzi w Europie i w naszym kraju. Różne były reakcje. Z pewnością taka różnorodność w odbiorze czeka też sesję obecną. Może nawet na tej sali podczas dwudniowych obrad będziemy mieli okazję stwierdzić, o ile różnimy się w swoich poglądach, i o ile jesteśmy sobie bliscy. Dlatego musimy się spotykać (...) Obyśmy umieli słuchać się nawzajem i ważyć racje innych. Obyśmy byli pokorni w poszukiwaniu prawdy, a w zacietrzewieniu nie odrzucali faktów oczywistych. Wiara w jednego Boga może być i jest najwłaściwszą podstawą owocnych dialogów”.

Przewodniczenie pierwszej sesji spotkania objął ks. prof. R. B a r t n i - c k i. Złożyły się na nią trzy referaty. Pierwszy, zatytułowany *Nowy Testament a judaizm – możliwości i wyzwania*, wprowadzający w całość obrad, wygłosił ks. dr Waldemar C h r o s t o w s k i (ATK). Fundamentalna nowość w stosunkach chrześcijańsko-żydowskich to fakt, że przedstawiciele obu wspólnot religijnych nareszcie podjęli wspólne przemyślenia nad powstaniem, naturą i zawartością Nowego Testamentu. Powoli dokonuje się włączenie Nowego Testamentu do świadomości żydowskiej, a zarazem uznanie przez chrześcijan, że kontakty z Żydami mogą być pomocne w głębszym zrozumieniu nowotestamentowego orędzia. Przełamuje się długotrwała i obopólna nieufność przed niebezpieczeństwem „chryścianizacji” wiary żydowskiej z jednej strony oraz przed „zażydzeniem” chrześcijaństwa, a także rozmyciem i osłabieniem jego chrystopologicznej nośności z drugiej. W badaniach związków między NT a judaizmem nie chodzi tylko o judaizm biblijny, lecz i o judaizm współczesny, który stanowi rezultat podjętej z końcem I w. przez rabinów przebudowy, nazywany judaizmem rabinicznym. Judaizm I w., w którego kontekście żył i działał Jezus, wyłonił się i okrzepł Kościół oraz powstały pisma NT, znalazł się wtedy w węzłowym punkcie swojej ewolucji. Podziały zrodzone wokół osoby i misji Jezusa z Nazaretu stały się powodem rozejścia się Synagogi i Kościoła. Jednak wielowiekowa ignorancja i wrogość nie powinny trwale uniemożliwiać wzajemnego poznawania się i partnerskiego szacunku. Z postawy dialogu wynikają dla obu stron ważne wnioski praktyczne.

Profesor Stefan S c h r e i n e r, wykładowca w Institutum Judaicum w Tübingen (Niemcy), wygłosił referat *Ewangelia jako dokument historii wiary żydowskiej – Nowy Testament w interpretacji Leo Baecka*. Prelegent przypomniał postać jednego z tych uczonych żydowskich, którzy w dziedzinie badań NT dokonali osiągnięć o przełomowym znaczeniu. Rabin dr Leo Baeck (1873-1956) bardzo wcześnie zaczął się zajmować zagadnieniami związanymi z powstaniem chrześcijaństwa i naturą stosunków żydowsko-chrześcijańskich.

W najbardziej znanym ze swoich dzieł, zatytułowanym *Istota judaizmu*, Baeck określił własną postawę wobec chrześcijaństwa, a tym samym wobec Jezusa. Traktował chrześcijaństwo jako dziecko judaizmu, zaś stosunki między judaizmem a chrześcijaństwem opisywał jako stosunki między matką i córką. Interesowała go także postać Jezusa, Jego nauka i działalność oraz krąg Jego uczniów, a więc początkowy okres rozwoju chrześcijaństwa. Jezusa widział pod każdym względem jako „Żyda pośród Żydów”. Również etykę chrześcijańską postrzegał jako wywodzącą się z judaizmu i mającą swoje źródło w nurcie faryzejskim. Tuż przed II wojną światową L. Baeck skierował do chrześcijan w Niemczech ofertę dialogu. Jednak wtedy jego słowa przeminęły bez echa. Profesor Schreiner postulował, że dzisiaj tym bardziej powinny dotrzeć do wszystkich chrześcijan.

Profesor Chana Safrai, teolog żydowski i wykładowczyni w Uniwersytecie Katolickim w Amsterdamie, podjęła temat „*Kultura sporów*” w *zastosowaniu do tradycji nowotestamentowej*. Wedle utartych przekonań spory Jezusa z różnymi przedstawicielami współczesnych Mu ugrupowań żydowskich, zwłaszcza faryzeuszami i uczonymi w Piśmie, ujawniają przepaść, która doprowadziła do nieprzewidywalnego podziału między tymi, którzy w Niego uwierzyli, a Żydami, którzy nie uznali Jego mesjańskiej godności. Tymczasem opisywane w Ewangeliach polemiki i konflikty trzeba umieścić w kontekście tego, co prof. Safrai nazwała „kulturą sporów”. W Talmudzie i pozostałych klasycznych pismach żydowskich mamy wiele przykładów kontrowersji między rabinami, które ani nie wynikały z klimatu wrogości, ani go nie tworzyły. Stanowiły raczej sposób na poznawanie poglądów i racji partnera oraz wyraźniejsze artykułowanie własnych przekonań. Jedynie te spory, o których przetrwała pamięć, były sporami prowadzonymi „ze względu na Niebiosa”. Inne, prowadzone z pobudek egoistycznych albo mało ważne, poszły w niepamięć. Wzgląd na to pozwala w nowym świetle czytać i objaśniać rozmaite epizody nowotestamentowe.

Popołudniowej sesji sympozjum przewodniczył ks. dr Waldemar Chrostowski. Wygłoszono trzy kolejne referaty, których tematyka obracała się wokół Ewangelii synoptycznych i Dziejów Apostolskich. Ks. prof. Michał Czajkowski (ATK) podjął temat *Czy jest antyżydowska Ewangelia najbardziej żydowska?* Gdy mówimy „Ewangelia najbardziej żydowska”, myślimy o Ewangelii Mateusza. Napisana prawdopodobnie ok. 80 r. dla żydowskich chrześcijan, pozostających w konflikcie ze swoimi braćmi faryzeuszami, przybliżyła nam los i nauczanie Jezusa w świetle współczesnego ewangelicistycznego konfliktu. Historia wyjaśniania (*Auslegungsgeschichte*) i oddziaływania (*Wirkungsgeschichte*) Ewangelii Mateusza była i nadal bywa antyżydowska. Czy słusznie? Przez tę Ewangelię biegną dwie linie: partykularna (Jezus jest Synem Dawida – dla Izraela) i uniwersalna (Jezus jest Synem Abrahama – rozszerzenie oferty zbawczej dla pogan). Ambiwalencja Ewangelii Mateusza polega na tym, że jej redakcja, zwłaszcza ton polemik z przywódcami duchowymi, tworzy wrażenie pewnego antyjudajizmu, mimo że Jezus głosił wierność i miłość Boga do Izraela. Zawarte w niej polemiki często są parenezą wewnątrzkościelną, a więc upomnieniem pod adresem chrześcijan. Mateuszowa teologia wypełnienia nie ogranicza się do udowadniania, że Jezus jest Mesjaszem Izraela, lecz służy także samorozumieniu Kościoła pogan, który „staje na własnych nogach”, oraz pokazaniu teologicznego sprzężenia zwrotnego z tradycją obietnic dla Izraela. Stąd ogromna rola tej Ewangelii w przypomnianiu więzi Kościoła z tradycją biblijną i żydowską.

Dwa następne referaty przedstawili przybyli z Holandii wykładowcy Uniwersytetu Katolickiego w Amsterdamie. Profesor Bart Koet podjął próbę odpowiedzi na postawione w tytule pytanie *Poglądy św. Łukasza na Żydów – odrzucenie czy polemika?* Przedmiotem szczegółowej analizy

egzegetycznej stał się tekst opisujący wystąpienie Apostoła Pawła w synagodze w Antiochii Pizydyjskiej (Dz 13,14-51). Najczęstsze rozumienie tego i podobnych tekstów (Łk 4,16-30; Dz 18, 1-17; 28, 17-28) sprowadza się do wykładni, że skoro Żydzi odrzucili Jezusa i Jego orędzie, sami też zostali odrzuceni, zaś zbawienie stało się udziałem wyłącznie pogan. Referent obszernie omówił słowa opisujące reakcję antiocheńskich Żydów na nauczanie Pawła, podane w Dz 13,45. Chodzi zwłaszcza o greckie słowo *dzélos*, tłumaczone jako „zazdrość”, które w tym kontekście ma jednak inne znaczenie, również zgodne z jego etymologią, a mianowicie „gorliwość”. Można przypuszczać, że w gwałtownej reakcji Żydów w Antiochii chodziło o gorliwość o właściwą pozycję Prawa i szacunek wobec niego ze strony nawracających się pogan. Dalsze kontakty Pawła z Żydami wskazują, że Apostoł nie zaprzestał wśród nich działalności ani nie uznał ich za odrzuconych.

Profesor Leo B a k k e r zaproponował *Nowy paradygmat stosunku judaizmu do chrześcijaństwa: powstanie chrześcijaństwa jako aktualizacja wiary w Boga*. Teologia chrześcijańska, badając przepaść między judaizmem a chrześcijaństwem sądzi, że jest to przepaść bardzo głęboka, ale spostrzega zarazem, że chrześcijaństwo było od samego początku całkowicie żydowskie. W miejsce stawianego zazwyczaj pytania, dlaczego Żydzi nie dotarli do Chrystusa, nie weszli do Kościoła i co dla nich ta odmowa oznacza, prelegent przedłożył nowe: jak w Kościele, składającym się jeszcze całkowicie i wyłącznie z Żydów, doszło do przyjęcia także i pogan?

Prof. Bakker prześledził najważniejsze wydarzenia tego procesu oraz określił teologiczne motywy i argumenty, jakie odegrały w nim decydującą rolę. Przewodnią myśl jego wystąpienia brzmi, że wiele tekstów Nowego Testamentu ukazujących stosunek Kościoła do Żydów i *vice versa*, jeżeli weźmiemy pod uwagę ich tło religijne, społeczne i kulturowe, domaga się innej interpretacji aniżeli zwyczajowo przyjęta.

Obrazy drugiego dnia sympozjum prowadził ks. prof. Michał C z a j - k o w s k i. Najpierw ks. prof. Stanisław M ę d a l a (ATK) przedstawił referat *Funkcja „Żydów” w Ewangelii św. Jana*. Autor omówił funkcję „Żydów” w kontekście literackim, retorycznym i historycznym czwartej Ewangelii. Funkcję w kontekście literackim zilustrował analizą dialogu Jezusa z Nikodemem (3,1-21), mowy Jezusa do Żydów na temat Jego działania (5,19-30) oraz dialogu z tłumem galilejskim na temat „chleba życia” (6,24-59). Charakterystyka Żydów w kontekście literackim uwydatnia odrębność Jezusa i Jego Boskie pochodzenie oraz kieruje uwagę na Jego zbawczą śmierć na krzyżu. Funkcję retoryczną „Żydów” prelegent ukazał na przykładzie analizy procesu Jezusa przed Piłatem. Nieugięta postawa wobec Jezusa stanowi w czwartej Ewangelii argument, że został On skazany na śmierć jako Syn Boży. Historyczny kontekst „Żydów” zilustrował ks. Mędała odniesieniami do wydarzeń z historii wspólnoty

Janowej w mowie o Dobrym Pasterzu (10,1-18) i w pożegnalnej mowie Jezusa do uczniów na temat „nienawiści świata” (15,18 – 16,4).

Ks. prof. Henryk Paprocki, wykładowca w Prawosławnym Seminarium Duchownym w Warszawie, podjął temat *Elementy liturgii starotestamentowej w Nowym Testamencie*. Autor omówił wzmianki NT, w których jest mowa o liturgii starotestamentowej, wyróżniając dwie kategorie: ogólne, mówiące o tym, że wydarzenie miało miejsce w synagodze lub w świątyni, oraz konkretne, odnoszące się do określonych czynności liturgicznych. Wzmianki te wskazują, że życie Jezusa było związane z żydowskimi praktykami religijnymi, które poprzez judeochrześcijaństwo przeszły do wszystkich liturgii chrześcijańskich. Analiza różnych liturgii chrześcijańskich, a także chrześcijańskich zwyczajów liturgicznych pozwala stwierdzić, że ich źródłem są zwyczaje synagogi i świątyni jerozolimskiej.

Ostatni referat wygłosił rabin dr Byron L. Sherwin, wiceprzewodniczący Spertus College of Judaica w Chicago, wieloletni uczestnik dialogu chrześcijańsko-żydowskiego w Polsce. Tytuł jego wystąpienia brzmiał: *Corpus Domini. Ślady wpływów Nowego Testamentu w chasydyzmie wschodnioeuropejskim*. Na początku przytoczył fragmenty z Listów Pawła do Efezjan, Rzymian i Koryntian, fragment kazania św. Augustyna oraz fragment tekstu chasydzkiego, który napisał XVIII-wieczny założyciel chasydyzmu Baal Szem Tow. We wszystkich tekstach pojawia się idea mistycznego lub duchowego ciała Boga, odnoszona już to do Kościoła, już to do wspólnoty żydowskiej. Rabin Sherwin prześledził, jak pisma Nowego Testamentu i zawarte w nich pojęcia teologiczne wywarły wpływ na myśl chasydzką, a także odtworzył drogi oddziaływania rozpoznawalne w klasycznej literaturze żydowskiej. Kanałem między Nowym Testamentem a XVIII-wiecznym chasydyzmem stała się księga Zohar. Niezwykle ważne są wnioski, jakie rabin Sherwin wysnuł ze swoich wnikliwych rozważań.

Podsumowania i zakończenia sympozjum dokonał ks. arbp Henryk Muszyński, metropolita gnieźnieński, przewodniczący Komisji Episkopatu Polski do Dialogu z Judaizmem. Uznał podjęte rozważania za wzbogacające, poszerzające i zbliżające partnerów dialogu do siebie. Mimo długotrwałej izolacji, przez cały czas istniały wzajemne powiązania i wpływy, których charakter i nasilenie można naprawdę poznać dopiero w naszych czasach, gdy we wzajemnych stosunkach dokonuje się istotny zwrot. Okazuje się, że zagrożeniem i źródłem silnych napięć, a nawet walki, stała się duchowa bliskość chrześcijan i wyznawców judaizmu. Obecne spotkania to wielki dar Boga, na który trzeba było czekać przez pokolenia. Ważną rolę do spełnienia w zakresie przemyśleń na podjęte podczas sympozjum tematy mają doświadczenia wiary żydowskiej, zwłaszcza chasydzkiej, na ziemiach polskich. Jako temat następnego sympozjum zaproponował arbp Muszyński spojrzenie na Żydów i judaizm, wyrażone w nowym *Katechizmie Kościoła Katolickiego*. Modlitwa, którą poprowadził Metropolita Gnieźnieński, zakończyła dwudniowe obrady.

W trakcie spotkania odbyła się promocja polskiego przekładu książki F. Mussnera *Traktat o Żydach*, wydanej jako 4. tom serii *Kościół a Żydzi i judaizm*. W symposium wzięło udział około 150 osób. Informacje o nim znalazły się w wysokonakładowej prasie oraz w radiu i w telewizji.

ks. WALDEMAR CHROSTOWSKI

Przed oddaniem niniejszego numeru „Collectanea Theologica” do druku nadeszła z Holandii wiadomość o śmierci jednego z uczestników V Sympozjum Teologicznego „Kościół a Żydzi i judaizm”.

6 grudnia 1993 r. **zmarł prof. Leo Bakker**, autor referatu na temat nowego paradygmatu stosunku judaizmu do chrześcijaństwa.

Jego wykład, wygłoszony w Akademii Teologii Katolickiej i zamieszczony wśród materiałów symposium, stanowi część obszerniejszej monografii, nad którą pracował. Ma ona zostać wydana pośmiertnie, najpierw w języku holenderskim, a następnie po angielsku. Wystąpienie w Warszawie było ostatnim publicznym wykładem, jaki wygłosił.

Profesor Leo Bakker dał się poznać jako Człowiek rozległej i głębokiej wiedzy, skromny i ujmujący w sposobie bycia. Żywo interesowała go problematyka dialogu międzyreligijnego, a także sprawa zbliżenia i pojednania chrześcijan i wyznawców judaizmu.

Żonie, Rodzinie i Przyjaciołom Zmarłego składamy serdeczne wyrazy współczucia oraz chrześcijańskiej solidarności w bólu i żalu.

ks. Waldemar Chrostowski